

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.33>

SPECYFIKA PODMIOTOWEGO SKŁADU DZIEDZICZNEGO STOSUNKU PRAWNEGO, KTÓREGO PRZEDMIOTEM SĄ WARTOŚCI KULTUROWE

Tetiana Martyniuk

aspirant Katedry Prawa Cywilnego i Procesu

Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-2323-3088

e-mail: innavehera@gmail.com

Adnotacja. W artykule przeanalizowano specyfikę podmiotowego składu dziedzicznego stosunku prawnego, którego przedmiotem są wartości kulturowe. Rozważane są stanowiska naukowców dotyczące istoty prawa subiektywnego w jego stosunku do obywatelskiej zdolności prawnej. Ustalono, że konieczne jest uwzględnienie art. 26 Kodeksu Cywilnego, którego ust. 2 wskazuje, że osoba fizyczna ma wszystkie osobiste prawa niematerialne ustanowione przez Konstytucję Ukrainy i niniejszy Kodeks oraz ust. 3 tego artykułu, który określa, że osoba fizyczna jest w stanie mieć wszystkie prawa majątkowe ustanowione przez Kodeks Cywilny, inne przepisy prawa. Dana jest charakterystyka prawna podmiotów dziedzicznego stosunku prawnego. Ponadto uzasadnione są cechy statusu prawnego spadkodawcy – osoby fizycznej, po której śmierci pozostaje dziedzictwo. Podsumowując, mówiąc o składzie podmiotowym dziedzicznego stosunku prawnego, którego przedmiotem są wartości kulturowe, należy zauważyć między innymi różnorodność podejść dotyczących określania uczestników stosunków dziedzicznych bezpośrednio zaangażowanych w dziedziczenie wartości kulturowych.

Słowa kluczowe: podmiot prawa, status prawny, wartości kulturowe, dziedziczny stosunek prawny, spadkobierca.

SPECIFICITY OF THE SUBJECT COMPOSITION OF INHERITANCE LEGAL RELATIONSHIP, THE OBJECT OF WHICH ARE CULTURAL VALUES

Tetiana Martyniuk

Postgraduate Student at the Department of Civil Law and Process

National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-2323-3088

e-mail: innavehera@gmail.com

Abstract. The article analyzes the specifics of the subjective composition of the hereditary legal relationship, the object of which are cultural values. The positions of scholars on the essence of subjective law in its relation to civil capacity are considered. It is determined that it is necessary to take into account Art. 26 of the Civil Code, part 2 of which states that an individual has all personal non-property rights established by the Constitution of Ukraine and this Code and part 3 of this article, which states that an individual is able to have all property rights established by the CC, other laws. The legal characteristics of the subjects of hereditary legal relations are given. In addition, the peculiarities of the legal status of the testator – a natural person after whose death the inheritance remains – are substantiated. It is concluded that speaking about the subjective composition of the hereditary legal relationship, the object of which are cultural values, among other things, it is necessary to emphasize the diversity of approaches to determining the participants of hereditary relations directly involved in the inheritance of cultural values.

Key words: subject of law, legal status, cultural values, hereditary legal relationship, heir.

СПЕЦИФІКА СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ СПАДКОВОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ, ОБ'ЄКТОМ ЯКОГО Є КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

Тетяна Мартинюк

аспірант кафедри цивільного права і процесу

Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-2323-3088

e-mail: innavehera@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано специфіку суб'єктного складу спадкового правовідношення, об'єктом якого є культурні цінності. Розглянуто позиції вчених щодо суті суб'єктивного права у його співвідношенні з цивільною правоздатністю. Визначено, що необхідно врахувати ст. 26 Цивільного Кодексу, у ч. 2 якої зазначено, що фізична особа має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України та цим Кодексом і ч. 3 цієї статті, у якій визначено, що фізична особа здатна мати усі майнові права, що встановлені ЦК, іншими законами. Надано юридичну характеристику суб'єктів спадкового правовідношення. Крім того, обґрунтовано особливості правового статусу spadkodavca – фізичної особи, після смерті якої залишається спадщина. Підсумовано, що, говорячи про суб'єктний склад спадкового правовідношення, об'єктом якого виступають культурні цінності, серед іншого, слід наголосити на різноманітності підходів до визначення учасників спадкових відносин, безпосередньо задіяних у спадкуванні культурних цінностей.

Ключові слова: суб'єкт права, правовий статус, культурні цінності, спадкове правовідношення, спадкоємець.

Вступ. Спадкове правовідношення створює певний правовий стан осіб, тим чи іншим чином пов'язаний зі спадкуванням. Так би мовити, у них виникає спеціальний, забезпечений спадковим правом статус.

Суб'єкт права – це необхідний учасник правовідношення в усіх галузях права, хоча в кожній з них має свою специфіку. Так, згідно зі ст. 2 ЦК в цивільних правовідносинах виступають дві категорії учасників:

– суб'єкти приватного права – фізичні особи та юридичні особи;

– суб'єкти публічного права – держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права, а в адміністративних правовідносинах суб'єктами права визнаються державні органи, посадові особи, громадяни. Причому фізична особа як людина вважається найвищою соціальною цінністю, а її особисті, громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні та інші права підлягають забезпеченню і захисту державою (Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.).

У цьому розумінні викликає інтерес природа взаємодії між державою та іншими учасниками цивільних відносин, у тому числі у контексті культурно-правового процесу.

Основна частина. Мета статті – проаналізувати специфіку суб'єктного складу спадкового правовідношення, об'єктом якого виступають культурні цінності

Матеріали та методи дослідження. У процесі дослідження комплексно використовувалися загальнонауковий, філософський та спеціально-правовий інструментарій, що в комплексі забезпечує одержання достовірних наукових результатів.

Зокрема, діалектичний метод пізнання дозволив розглянути правову природу спадкового правовідношення, об'єктом якого виступають культурні цінності, його елементи та інші досліджувані питання у взаємозв'язку. Герменевтичний метод сприяв виявленню суперечностей у понятійному апараті, який застосовується у теорії цивільного права та актах законодавства. За допомогою формально-логічного методу стало можливим формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України, що регулює відносини, пов'язані зі спадкуванням культурних цінностей.

Методологічну основу дослідження, крім методів, склали також загальні принципи наукового пізнання та підходи, що традиційно належать до методологічного апарату соціальних і гуманітарних наук і які отримали поширення в теоретико-правових дослідженнях (принцип всесторонності пізнання, принцип всебічності, принцип конкретності та інші).

Результати та їх обговорення. Аналізуючи погляди вчених щодо досліджуваної проблеми, необхідно зазначити, що, на думку Є. Євграфової, держава, як феномен культури, належить до світу «ідеального» і тому є об'єктивним явищем у тому ж сенсі, що і право. Через це взаємодія держави і права відбувається не як відношення двох суб'єктів або відношення «суб'єкт – об'єкт» (де суб'єктивним виступає держава, а право є її продуктом – «об'єктом»), а як відношення двох об'єктивних феноменів, кожний з яких має свою особливу природу і водночас спільне в ній, чим і визначається характер їхньої взаємодії. Ця взаємодія є відношенням змістовного і формального аспектів, у якому держава виступає як фактор визначення юридичної форми права, а право – як фактор нормативного способу формування та функціонування держави (Євграфова, 2016: 15).

Розвиваючи таку думку, науковець Л. Макаренко звертала увагу на те, що безумовно існування сутнісного зв'язку права і держави, а через неї – з такими категоріями, як «суспільство», «народ», «нація», а також на те, що найважливіша правова категорія «суб'єкт права» в сучасному суспільстві не існує поза певним правопорядком, поза межами певної централізованої системи суспільних відносин, яку організовує держава, тобто поза державною організацією суспільства. Проте категорія суб'єкта права є визначальним чинником правової культури, без діяльної участі якого в її створенні та розвитку правова культура неможлива (Макаренко, 2019: 68).

Погоджуючись з тим, що «людина як суб'єкт права є визначальним чинником правової культури», вважаємо доречним звернути увагу на запропоноване Є. Євграфовою бачення взаємодії держави і права не як відношення двох суб'єктів, а як відношення двох об'єктивних феноменів.

Відповідно до цього необхідно брати до уваги і розрізнення вузького і широкого праворозуміння. У рамках вузького розуміння право ототожнюється із законодавством і визначається як сукупність (система) норм або нормативних актів, це ніщо інше, як об'єктивне право. Прихильники широкого підходу під правом розуміють не лише сукупність норм, а й правовідносини, правосвідомість, правові принципи, правову діяльність тощо.

Якщо брати за основу розуміння права у його вузькому значенні, то у розвитку спадкових відносин значну роль відіграють норми писаного права, основним джерелом якого є Конституція України, яка загалом відповідає положенням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, які ратифіковані Україною (Коментар до Конституції України, 1996: 69).

Крім Конституції України, в системі законодавства діють й інші правові акти, у тому числі цивільно-правові, основне місце серед яких займає ЦК України.

Серед досліджуваних теоретико-правових проблем категорії суб'єкта спадкових правовідносин визначальним чинником виступає *правовий статус*. У правовій науці багато хто з дослідників правовий статус уособлює з правовою природою суб'єктивних прав. Але одна група авторів виходить з того, що зв'язки між суб'єктами прав і обов'язків відбуваються в межах правовідношення, а на думку інших, кожний суб'єкт може бути носієм прав і обов'язків так званого загального суб'єктивного права і знаходиться «у відносинах з усіма суб'єктами права одночасно». С. Алексєєв назвав такі відносини «загально регулятивними». Ці правовідносини не мають конкретної індивідуалізації відносно суб'єктів, крім носія цього права.

Виходячи зі сказаного, С. Алексєєв включає в правовий статус не віддільні від особи суб'єктивні права, що визначають її загальні юридичні характеристики, «ядром» яких вбачає правосуб'єктність – здатність володіти правами і нести обов'язки, а також здатність до самостійного їх здійснення (Алексєєв, 1966: 143).

Водночас ряд дослідників дотримуються інших думок. Так, Ю. Толстой, ознайомившись з працями багатьох авторів, дійшов висновку, що:

- по-перше, суб'єктивні права безпосередньо із правоздатності виникнути не можуть, оскільки правоздатність є лише абстрактною передумовою правоволодіння, підсумковим вираженням всіх суб'єктивних прав і обов'язків, допущених правопорядком. Для виникнення суб'єктивного права необхідно настання юридичного факту, передбаченого правовою нормою;

- по-друге, суб'єктивні права не складають змісту правоздатності;

- по-третє, кожне суб'єктивне право є елементом правовідношення, поза правовідношенням суб'єктивне право існувати не може;

- по-четверте, як суб'єктивне право, так і правомочність, будучи юридично забезпеченими можливостями поведінки суб'єкта в конкретному правовідношенні, є реалізацією абстрактних можливостей правоволодіння, закладених у правоздатність (Толстой, 1959: 68).

Оцінюючи вказані твердження щодо суті суб'єктивного права у його співвідношенні з цивільною правоздатністю, то, на нашу думку, необхідно врахувати ст. 26 Цивільного Кодексу, у ч. 2 якої зазначено, що фізична особа має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України та цим Кодексом і ч. 3 цієї статті, у якій визначено, що фізична особа здатна мати усі майнові права, що встановлені ЦК, іншими законами.

Отже, ті права, які особа має, необхідно включати у правоздатність як суб'єктивні права особи, і вони повинні бути підставою виникнення спадкового правовідношення у разі відкриття спадщини.

Що ж стосується майнових прав, то є підстави погодитись з зазначеною вище позицією Ю. Толстого щодо характеристики суб'єктивних прав особи. Таким чином, правовий статус фізичних осіб визначається як правоздатністю, так і суб'єктивними правами і обов'язками, що у своїй єдності і утворюють правовідношення.

Як видно, можна вести мову про статус особи у суспільстві як комплекс сталих належних фізичній особі прав незалежно від її бачення та бажання їх використати. У цьому контексті варто зазначити, що не можна також визначити правовий статус особи загалом, безвідносно до конкретних правовідносин, учасником яких вона є.

Так, якщо спадкування за заповітом розглядати з позицій суб'єктивного права, то можна сказати, що спадкування в такому розумінні проявляється через заповіт як один із способів волевиявлення фізичної особи. Саме за допомогою заповіту фізична особа може вирішувати питання майбутнього переходу належних їй культурних цінностей до інших осіб, втілюючи таким чином у життя своє суб'єктивне право власника. Підтвердженням чого є те, що правовий статус людини визначається не лише як статус фізичної особи загалом, а як і учасника різноманітних видів конкретних правовідносин.

Як уже зазначалось, шоста книга ЦК України під назвою «Спадкове право» є важливою частиною цивільного права і водночас включає такі юридичні терміни, які не зустрічаються в інших частинах.

Це можна пояснити специфікою цивільно-правового регулювання, суть якого проявляється не лише в однорідності цивільно-правових відносин, а й у їх диференціації. Особливо впадають в очі назви суб'єктів, які тим чи іншим чином пов'язані зі спадкуванням. Причому такі назви, як «спадкодавець» чи «заповідач», не зустрічаються в інших книгах ЦК.

На перший погляд названі терміни не викликають сумніву, бо є усталеними в правовій літературі, спадковому законодавстві, юридичній практиці, в побутовому застосуванні. Водночас, з огляду на положення загальної теорії цивільного права, можна помітити відмінності між вказаними термінами і правовою природою загальноновизнаних цивільно-правових категорій.

Перед тим як дати юридичну характеристику суб'єктів спадкового правовідношення, необхідно зупинитись на особливостях правового статусу спадкодавця – фізичної особи, після смерті якої залишається спадщина. Такими особами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Однією з особливостей правового статусу спадкодавця є те, що він не може вважатись носієм суб'єктивних прав та обов'язків, оскільки померла особа суб'єктом бути не може (Заїка, 2007: 14).

Необхідно зазначити, що, на думку С. Фурси, у ЦК України не закріплено поняття «спадкодавець», а лише у деяких нормах – «заповідач», тобто «потенційний спадкодавець» (Фурса, 2008: 774).

Звернемо увагу на словосполучення «потенційний спадкодавець». Логічно б визначитись – в чому відмінність потенційного від не потенційного, або простого, спадкодавця. Вчитуючись в твердження професора С. Фурси, можна зрозуміти, що потенційним спадкодавцем є заповідач.

Про «потенційного чи еventуального спадкодавця» йдеться і в роботах науковця Ю. Заїки. Він звертає увагу на те, що за життя фізичної особи (потенційного чи еventуального спадкодавця) особи, які можуть за заповітом і за законом отримати спадщину (так звані еventуальні спадкоємці), ніякого права на неї не мають, оскільки відсутні не лише елементи спадкових правовідносин, а й узагалі самі спадкові правовідносини (Заїка, 2007:14).

Насправді для виникнення правовідношення необхідна наявність його передумов. Такими передумовами є юридичні факти – обставини, з наявністю яких норма права пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин.

Передумовами спадкового правовідношення виступають непоодинокі юридичні факти, а їх складний фактичний склад з певною системою елементів. Деякі з таких елементів існують за життя спадкодавця

(його родичі, утриманці, належно оформлений заповіт), а інші настають після його смерті (прийняття спадщини спадкоємцями, відмова від неї). Між цим знаходиться подія – факт смерті спадкодавця як центральний елемент юридичного виникнення спадкового права. Все, що відбувається до смерті спадкодавця, незалежно від наявності чи відсутності його волі, спадкового правовідношення не породжує, оскільки юридичним фактом, що породжує спадкування, є смерть спадкодавця (Іоффе, 1949:135).

Сам по собі заповіт як одна з передумов виникнення спадкування теж не призводить до будь-яких змін у юридичних відносинах заповідача і призначеного ним правонаступника, бо пропозиція, що не досягла наслідків для зазначеної у заповіті особи, може бути скасованою будь-коли заповідачем.

Отже, слово «заповідач» хоч і закріплене у ЦК, але офіційно закон його спадкодавцем не називає. За життя особа як власник може розпоряджатись своїм майном. Стати дарувальником (ст. 717 ЦК), одержувачем ренти (ст. 731 ЦК), відчужувачем за договором довічного утримання (догляду) (ст. 744 ЦК), відчужувачем за спадковим договором (ст. 1302 ЦК), колекціонером-збирачем колекцій, у складі яких можуть знаходитись предмети, які мають науковий, художній, історичний інтерес; відмовитись від свого майна (ст. 12 ЦК), учинити заповіт на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК) тощо.

Отже, термін «спадкодавець» хоч і використовується законодавцем у розумінні суб'єкта спадкового правовідношення, але до нього умовно можна ставитись як до звичаю, який зафіксований у ЦК, інших законодавчих актах і є усталеним для встановлення назви особи, після якої залишається спадщина, але все це побудовано на «своєрідній причинній фікції». На фікції у спадковому праві звертав увагу Ю. Заїка (Заїка, 2007: 13).

Розглянувши передумови виникнення спадкового правовідношення і звернувши увагу на правовий стан спадкодавця у ньому, можна стверджувати, що основними суб'єктами спадкового правовідношення виступають спадкоємці.

Базуючись на положеннях ст. 1222 ЦК, можна стверджувати, що спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин, зазначених у ст. 2 ЦК. До інших суб'єктів публічного права згідно зі ст. 318 ЦК можна віднести Український народ, який хоч і не зазначений у ст. 2 ЦК, але у зв'язку з тим, що зазначений першим серед суб'єктів права власності, то повинен обіймати першість і серед учасників цивільних відносин. Водночас слід визнати, що закон поки що не визначив тих правових форм, за допомогою яких Український народ міг би бути залученим до участі у відносинах власності. На нашу думку, було б доцільним, зокрема на законодавчому рівні, забронити відчуження тих культурних цінностей, що належать Українському народу.

Крім спадкоємців, до учасників спадкових правовідносин можуть належати: відказоодержувачі (ст.ст. 1237-1239 ЦК); виконавці заповіту (ст.ст. 1286-1295 ЦК); кредитори і боржники спадкодавця (ст.ст. 1230–1232 ЦК); державні органи та посадові особи місцевого самоврядування (ст.ст. 1283, 1284 ЦК).

Наведена вище система спадкоємців, які можуть бути суб'єктами спадкових правовідносин, є неоднорідною, що спонукало дослідників класифікувати їх за різними ознаками.

Наприклад, С. Фурса залежно від стадії розвитку спадкових правовідносин виокремлює такі види спадкоємців: формальні; потенційні; реальні; фактичні (Фурса, 2008: 775).

Ю. Заїка залежно від критеріїв класифікації і правових наслідків розрізняє такі групи спадкоємців: за заповітом і за законом; основні, підпризначені та ті, які спадкують у порядку представлення; гідні й негідні; обов'язкові (Заїка, 2008: 17).

Ми не будемо аналізувати кожен з запропонованих класифікацій. У кожній з них можна відшукати як позитивні, так і спірні положення, але незалежно від цього думки названих авторів будуть враховуватись у нашому подальшому дослідженні щодо учасників спадкового правовідношення. Важливим при цьому є також врахування норм як приватного, так і публічного права.

Отже, згідно з ч. 1 ст. 1222 ЦК спадкоємцями як за заповітом, так за законом є *фізичні особи*. Вони, як і спадкоємці, за правовим статусом належать до суб'єктів приватного права.

Крім фізичних осіб, спадкоємцями є *юридичні особи*. Вони можуть бути суб'єктами як приватного, так і публічного права, але стати спадкоємцем може лише та юридична особа, яка визначається спадкоємцем за заповітом.

Учасники цивільних відносин, які зазначені у ч. 2 ст. 2 ЦК, можуть бути особами публічного права і успадковувати спадщину лише за заповітом. Отже, за правовим статусом юридичні особи як спадкоємці можуть бути лише учасниками приватного права.

Фізична особа – спадкоємець за своїм правовим статусом зазвичай співпадає зі статусом фізичної особи – спадкодавця. Причому дієздатність спадкоємця, на відміну від дієздатності заповідача, не впливає на її вид. Спадкоємцем може бути як дієздатна, так і недієздатна особа, особа з неповною чи з обмеженою дієздатністю. Від імені недієздатного спадкоємця діє її представник. Щодо вчинення правочинів особою з неповною чи обмеженою дієздатністю, то такі спадкоємці учиняють правочин самі, але за згодою їх піклувальника.

Необхідно звернути увагу і на те, що при спадкуванні культурних цінностей будь-яких особливостей правового статусу спадкоємця законом не передбачено. Правові особливості спадкування культурних цінностей як об'єктів спадкового правовідношення можуть мати місце і повинні бути враховані під час видачі свідоцтва про спадщину.

Що ж до правового статусу юридичних осіб та інших учасників спадкового відношення, то вони мають спеціальну правоздатність, яка знаходить прояв і у разі спадкування культурних цінностей.

За організаційно-правовими формами юридичні особи поділяються на юридичні особи приватного права, створюються у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом (ст. 83 ЦК). До інших організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права належать підприємства, зазначені у ч. 3 ст. 63 Господарського кодексу України.

Відповідно до ст. 82 ЦК на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення ЦК, якщо інше не встановлено законом. Це означає, що юридичні особи публічного права, як і інші суб'єкти цивільного права, можуть набувати право власності, в тому числі і на культурні цінності, не заборонені законом (ст. 329 ЦК). Правда, відповідно ст. 136, 137 Господарського кодексу України за юридичними особами публічного права, які мають статус господарювання, встановлено, що вони наділяються не правом власності, а правом господарського відання або оперативного управління.

Виходячи з того, що ст. 1222 ЦК до спадкоємців за заповітом, крім юридичних осіб відносить державу України, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права, то необхідно встановити специфіку правового статусу, перерахованих у ст. 2 ЦК учасників спадкових відносин, які можуть бути спадкоємцями у порівнянні з правовим статусом створених ними юридичних осіб як спадкоємців.

Перш за все необхідно звернути увагу й на те, що у державній власності може бути майно, що належить державі України. Від імені та в інтересах держави право власності здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами (ст. 326 ЦК). Але держава Україна не лише є власником належного їй майна, а має право набути майно у майбутньому, головне щоб право власності набувалось на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів (ст. 328 ЦК).

Таким правочином у спадкових правовідносинах, зокрема, є заповіт. Відповідно ст. 1235 ЦК заповідач може своїм спадкоємцем призначити не лише фізичну особу, а також і державу, інтереси якої представляють уповноважені державні органи: КМ України, Державне казначейство України та інші.

Щодо спадкування державою культурних цінностей варто зазначити, що значну роль у цьому відіграють органи виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони культурної спадщини (Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 черв. 2000 р. № 1805-III).

Вирішення правових питань, пов'язаних зі спадкуванням культурних цінностей АРК, територіальною громадою відбувається за схемою, зазначеною при спадкуванні державою, з врахуванням особливостей компетенції того органу виконавчої влади, на території якої відбувається прийняття спадщини.

Як уже зазначалось, крім спадкоємців, до учасників спадкових правовідносин можуть належати відказоодержувачі. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1238 ЦК предметом заповідального відказу може бути передання відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини.

Відповідно ч. 2 ст. 1237 ЦК відказоодержувачами можуть бути особи, які входять, а також ті, які не входять до числа спадкоємців за законом. Коментуючи зміст названої норми ЦК, С.Я. Фурса схиляється до того, що спадкоємець за заповітом не може одночасно бути й відказоодержувачем, оскільки у цьому разі вважається недоцільним мати подвійний статус, тому що статус спадкоємця має бути ширшим і поглинати статус відказоодержувача. Тому частка спадкоємця просто збільшуватиметься за рахунок заповідального відказу (Фурса, 2008: 997).

Якщо стати на таку позицію, то виникає питання: у якому статусі буде діяти спадкоємець, коли не все належне йому за заповітом майно, а певна його частина складатиме предмет заповідального відказу.

Учасником спадкового правовідношення може бути виконавець заповіту, якого заповідач призначив у своєму заповіті. У разі, якщо заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо особа, яка була ним призначена, відмовилась від виконання заповіту або була усунена від виконання заповіту, спадкоємці мають право обрати виконавця з числа спадкоємців або призначити виконавцем заповіту іншу особу.

Якщо спадкоємці не можуть досягти згоди щодо призначення виконавця заповіту, він на вимогу одного із них може бути призначений судом (ст. 1287 ЦК). Крім суду, виконавець заповіту може бути призначений нотаріусом або в сільських населених пунктах – уповноваженою на це посадовою особою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, якщо заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо виконавець заповіту відмовився від виконання заповіту чи був усунений від його виконання і якщо цього потребують інтереси спадкоємців (ст. 1288 ЦК).

Особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її згодою. Така згода повинна бути письмовою. Підпис виконавця засвідчується нотаріусом, про що зазначається у посвідчувальному написі, вчиненому на заповіті, або засвідчується нотаріусом на окремій заяві. Ця заява додається до заповіту і є його невід'ємною частиною (Ариванюк, 2008:1062).

Відповідно до ст. 1218 ЦК до спадкоємця переходять всі права і обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Разом з тим варто враховувати, що спадкоємці зобов'язані задовольняти вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині (ст. 1282 ЦК). Отже, кредитор спадкоємця має право на задоволення своїх вимог за рахунок спадкового майна, але шляхом звернення стягнення на це майно в установленому законом

порядку, а не шляхом визнання за ним права власності на спадкове майно. Так, якщо до складу спадщини входять культурні цінності, то спадкоємці зобов'язані задовільнити вимоги кредитора шляхом одноразового платежу, а у разі відмови від одноразового платежу суд за позовом кредитора накладає стягнення на майно, яке було передане спадкоємцями у натурі. Прикладом накладання стягнення на майно боржника був опис майна Рембрандта в ам Рейна (Долгополов, 1976: 44).

Дотичними до спадкового правовідношення є особи, чия причетність до нього зумовлена фактом відкриття спадщини і є підставою для виникнення у таких осіб певних прав та обов'язків.

Висновки. Отже, говорячи про суб'єктний склад спадкового правовідношення, об'єктом якого виступають культурні цінності, серед іншого, слід наголосити на різноманітності підходів щодо визначення учасників спадкових відносин безпосередньо задіяних у спадкуванні культурних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юр. Лит., 1966. 321 с.
2. Ариванюк Т.О. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. Т. II. 1087 с.
3. Долгополов И. Рассказы о художниках. *Изобразительное искусство*. Москва, 1976. 590 с.
4. Євгратіфова Є.П. Об'єктивність права: теоретико-правові засади здійснення та захисту : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 40 с.
5. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток : монографія. Вид. 2-ге. Київ : КНТ, 2007. 288 с.
6. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1949. 141 с.
7. Коментар до Конституції України / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : 1996. 376 с.
8. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.08.2020).
9. Макаренко Л.О. Національна домінуюча у правовій культурі. *Правова держава*. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2019. Вип. 30. 606 с.
10. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 черв. 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 03.08.2020).
11. Толстой Ю.К. К теории правоотношения. Ленинград : Изд. Ленинград. ун-та, 1959. 86 с.
12. Фурса С.Я. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. Т. II. 1087 с.

References:

1. Alekseev S.S. (1966) *Mehanizm pravovogo regulirovaniya v socialistichskom gosudarstve* [The mechanism of legal regulation in a socialist state]. Moscow : Jur. Lit., 321 s. [in Russian].
2. Arynaniuk T.O. (2008) *Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Civil Code of Ukraine]: u 2 t. Vyd. 3-tie, pererobl. i dopov. K.: YurinkomInter, T. II. 1087 s. [in Russian].
3. Dolgoplov I. (1976) *Rasskazy o hudozhnikah*. [Stories about the artists.] *Izobrazitel'noe iskusstvo*. Moscow. 590 s. [in Russian].
4. Єvgratіfova Є.P. (2016) *Ob'ektivnist' prava: teoretiko-pravovi zasadi zdiysnennja ta zahistu* [Objectivity of law: theoretical and legal principles of implementation and protection]: avtoref. dis. ... d-ra jurid. nauk : 12.00.01. Kyiv, 40 s. [in Ukrainian].
5. Zaika Yu. O. (2007) *Spadkove pravo v Ukraini: Stanovlennia i rozvytok* [Inheritance law in Ukraine] : monohrafiia. Vyd. 2-he. K.: KNT, 288 s. [in Ukrainian].
6. Ioffe O.S. (1949) *Pravootnoshenie po sovetskomu grazhdanskomu pravu*. [Legal relationship under Soviet civil law]. Leningrad : Izd-vo LGU. 141s. [in Russian].
7. *Komentar do Konstytutsii Ukrainy* (1996) [Commentary on the Constitution of Ukraine]. Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv : 376 s. [in Ukrainian].
8. *Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r.* [Constitution of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 03.08.2020). [in Ukrainian].
9. *Makarenko L.O. (2019) Natsionalna dominantna u pravovii kulturi* [National dominant in legal culture] *Pravova derzhava*. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy., issue 30. 606 s. [in Ukrainian].
10. *Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny : Zakon Ukrainy vid 08 cherv. 2000 r. № 1805-III.* [On the protection of cultural heritage: the Law of Ukraine of June 8. 2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (access date: 03.08.2020)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (data zvernennia: 03.08.2020). [in Ukrainian].
11. Tolstoj Ju. K. (1959) *K teorii pravootnosheniya* [To the theory of legal relationship]. Lenigrad : Izd. Leningrad. un-ta. 86 s. [in Russian].
12. *Fursa S. Ya. (2008) Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Civil Code of Ukraine]. Vyd. 3-tie, pererobl. i dopov. K.: YurinkomInter., T. II. 1087 s. [in Ukrainian].